

Flyinge kungsgård

Stora hingststallet, Flyinge 22:40, Lunds kommun,
Skåne

Antikvarisk medverkan 2017-2018

KULTURMILJÖRAPPORT 2017:33

CARITA MELCHERT

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

Innehåll

Inledning	2
Sammanfattning av utförda arbeten.....	2
Administrativa uppgifter	2
Genomförda arbeten.....	3
Restaurering av takfönster	4
Material	4
Dokumentation under arbetets gång	5
Avvikelser från handlingar och tillhörande antikvariska ställningstaganden	5
Återstående åtgärder	5
Antikvariska ställningstaganden	6
Bilder och ritningar.....	8
Dokumentation	21
Takfönster	22
Referenser.....	26
Bilaga	26

Inledning

Stora hingststallet är en av byggnaderna i byggnadsminnet Flyinge kungsgård som förklarades som statligt byggnadsminne 1974 och övergick 1993 till byggnadsminne enligt 3 kap KML.

Stora hingststallet byggdes 1832 som både ridhus och stall och byggdes 1900 om helt till stall. Enligt brandförsäkringshandlingar från 1899 hade vindskuporna klätts om med plåt. Ursprungligen ska stallet varit täckt med halmtak som sedan bytts ut mot en plåttäckning, vilket i sin tur ska ha ersatts med tegelpannor någon gång mellan 1930- och 1960-talen. 1933 byttes plåttak mot tegel på en del av stallarna, troligtvis även på stora hingststallet. Takstolar och loftgolv ersattes. Loftgolven betonggöts på nya pelare av järn. Dagens stall är sammanbyggt i det som kallas för fyrkanten.

Taket på Stora hingststallet är i behov av att läggas om. Det aktuella takfallet är norra takfallet (mot stallgården). Takpannor hade börjat glida ur sitt läge på grund av att läkten delvis var rötskadade. En stor del av takpannorna var också i dåligt skick. Gjutjärnsfönstren var i behov av restaurering. Plåtarbeten var i behov av underhåll och de flesta plåtarbeten behövde ersättas på grund av korrosionsskador. Länsstyrelsen har beviljat tillstånd till takarbeten med byte till nya taktegelpannor samt beviljat bidrag till restaurering av gjutjärnsfönster och antikvarisk medverkan.

Sammanfattning av utförda arbeten

Omläggning av tegeltak med nya lertegelpannor, byte av papp och läkt.

Lagning av rötskador i undertak.

Restaurering av takfönster.

Utbyte av plåt på takluckor.

Omläggning av plåt i rännalar och montering av nya hängrännor och stuprör.

Förstärkning av två takstolar och lagning av en.

Lagning av fundament för storkbo.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsen dnr: Dnr 432-24847-2017 och 434-23999-2017

Fastighet: Flyinge kungsgård, Stora hingststallet

Kommun: Lund

Arbetshandlingar:

Arbetsbeskrivning 2017-09-14, Loda Bygg AB, Dan Lindgren.

Offert avseende: Renovering av takfönster i gjutjärn, Tradition Bygghantverk.

Särskild besiktning av yttertak Kungsgården, Flyinge 22:40, Huskonsult Skåne, Christer Härjesten.

Fastighetsägare: Flyinge AB

Byggläsnare: Linus Bauhn, Flyinge AB

Projektleddare: Dan Lindgren, Loda bygg

Representant verksamhet och skyddsombud Flyinge AB: Gitte Johansson, Flyinge AB

Entreprenör: Koltex bygg och renovering, Eslöv, Krzysztof Kolasinski

Plåtslagare: Leipst plåt, Alve Nilsson och Robin Nilsson

Takfönster: Tradition Bygghantverk, Ola Gustavsson

Antikvarisk medverkan: Kulturen, Carita Melchert

Startdatum: 2017-09-18

Slutbesiktning: 2017-12-18 och 2018-02-14

Genomförda arbeten

Befintliga takpannor togs ner och de som var i gott skick sparades för att användas på andra byggnader. Nockpannorna togs tillvara för att återmonteras. Läkt och takpapp revs i sin helhet. Läkten var i mycket dåligt skick. Pappen var av kraftig typ. Råsponten som sedan tidigare är struken med Cuprinol var rötskadad på tre ställen. Skadad råspont har ersatts med ny: två små delar vid takfoten och en större lagning i östra delen av takfallet.

Ny papp, strö- och bärläkt sattes på hela takfallet. Nya takpannor har lagts på hela takfallet. Takpannorna har kramlats. Befintliganockpannorna har återlagts i takfalletsnock och skruvats fast. Att pannorna inte lagts i bruk i nuläget beror på att de kommer att monteras ner när södra takfallet läggs om vid senare tillfälle. Nockpannorna på takluckorna har ersatts med nya. I takfoten har en takfotskil av trä lagts för att något lyfta upp den nedersta raden med takpannor för bättre avvattnings. Takfotsplåten har ersatts och monterats under takpappen.

Ny plåt har lagts i rännalar och ny vindskiva i östra gaveln. Plåtarnas längder och bredder är ungefär lika som före åtgärderna. Rännalarna är lagda lika som före åtgärderna, det vill säga med icke försänkt ränna. Plåtarna i rännalarna är i 2 meterslängder med hakfals. Nya hängrännor och stuprör har monterats. Vindskivan har fästs med platt plåtskruv som målats in i samma färgnyans som plåten.

Plåten togs ner i sin helhet från alla takluckorna, inklusive vindskivor och rännalar. Portarna monterades ner och transporterades till verkstad. I de båda luckorna längst i väster var portarna så pass rötskadade att de ersattes i sin helhet. Nya portar har tillverkats med plywoodfyllningar i träram. Portarna har strukits med linolja. Hela luckorna och portarna har försetts med ny plåt i lika utförande som före åtgärderna vad gäller spik, indelningar, fals, längd och bredd med mera, men endast på utsidan. Bandgångjärn har bevarats och återanvänts på de nytilverkade portarna. Alla befintliga bultar och muttrar var inte möjliga att ta loss hela men så många som var möjligt har återanvänts.

I östra gavelspetsen finns ett storkbo vars fundament har underhållits. Fundamentet är murat av tegel, putsat och försett med fotplåt. Enstaka tegelstenar som var kraftigt vitterade ersattes med likvärdiga, fogar kratsades ur och fogades om, fundamentet putsades om och försågs med ny fotplåt lika övrig ny plåt på takfallet. Under arbetets gång togs storkboet ner och har återplacerats.

En takstol är rötskadad i nedre änden av sparren (takluckan näst längst i öster, takstol på västra sidan om luckan). Sparren förstärktes med en bräda i nere delen, inga övriga ingrepp gjordes i takstolen. Takstolarna är från början förankrade med järn i de horisontella tassarna och vid tidigare tillfälle riktade eller förstärkta med brädor på var sida om spararna. Takfoten är utkragande och undersidan klädd med vitmålade brädor. I anslutning till den rötskadade takstolen var även takfotsbrädorna rötskadade.

Det invändiga stödbenet till två takstolar längst i väster har vid tidigare tillfälle tagits bort. Detta har medfört att takstolen och därmed takpartiet böjts neråt, vilket blev tydligt när takpannorna tagits ner. Invändigt har två nya stödben monterats. Taket har på denna plats riktats upp utvändigt med hjälp av bär- och ströläkten.

Restaurering av takfönster

Arbetet med takfönster har tidigare (november 2017) redovisats i ett rapportutdrag inför bidragsrekvireringen.

De sex takfönstren demonterades och transporterades till verkstad. Fem fönster är gjutjärnsfönster med sex glastrutor. Ett fönster är yngre och har ram och båge av målad plåt och två glastrutor.

Fönstren rengjordes genom försiktig blästring där gammal färg och rost togs bort. Inga avvikande underliggande färglager påträffades. Färg som togs bort var ungefär NCS 5040-Y90R/5040-Y80R. Fönstren rostskyddsbehandlades med Isotrol grund. Därefter målades de med röd linoljefärg i NCS 5040-Y80R. Alla glastrutor var före åtgärderna modernt planglas. Glasen återanvändes. Två glas i de fönster som har sex små rutor var sönder och ersattes med lika befintliga planglas. Fönstren har en tunn kittfals och rutorna var före åtgärderna i huvudsak satta i silikon. Linoljekitt användes vid restaureringen. Kittet målades direkt.

På ett gjutjärnsfönster var gångjärn sönder, dessa skruvades ihop med bågen och fönstret är ej längre öppningsbart. Ett av takfönstren var sedan tidigare åtgärdat på samma sätt. Nu valdes att inte reparera gångjärnen, bedömdes att alla fönster inte behöver vara öppningsbara i den funktion som byggnaden har idag. På plåtfönstret ersattes den nedre plåten eftersom den var genomrostig.

Material

Takpapp: Isola Isonorm YAP 2200

Läkt: Ströläkt 25 x 25 mm. Bärläkt 25 x 38 mm.

Takpannor: Randers tegel. RT 844 Laumans 1-kupigt rött falsat lertegel.

Nockpannor till kuporna: Randers Laumans D-Bruggen 96026-1

Nockpannor: Befintliga Veberöds nockpanna.

Plåt:

Hängrännor och stuprör: Planja

Övrig plåt (ränndalar, luck-beklädnad, fotplåtar, vindskiva etc): Lindab, märke Nova. NCS 5040-Y80R (röd färgnyans)

Färgmaterial till gjutjärnstakfönster: Isotrol grund. Linoljefärg NCS 5040-Y80R från Ottossons färgmakeri AB, Genarp.

Nockbruk kommer att vara: Hydrauliskt kalkbruk.

Fog och putsbruk fundament storkbo: Hydrauliskt kalkbruk.

Dokumentation under arbetets gång

Takfallet var täckt av enkupigt rött tegel. Takpannor var Weberöd enkupig formpressad falsad röd lertegelpanna av flat modell. Det fanns även en mindre mängd av Svedala pannor i ungefär samma utseende och form som Weberödspannorna. Nockpannor, som också återmonterades, är Weberöd formpressad nockpanna, röd, lertegel.

Det är oklart när taket lades om senast. Den kraftiga takpappen var spikad med pappspik i nedre kanten. Plåt på takkupor var galvaniserad målad plåt. Takpannorna är av en modell som lika väl kan ha tillverkats på 1930-talet som 1960-talet.

I jämförelse med äldre fotografier kan plåten på takluckorna vara från efter 1939, men det aktuella takfallet är inte tydligt synligt på fotografierna. Takfönstret med plåtsarg och två glasrutor bör vara från 1960-talet medan gjutjärnsfönstren är äldre och finns med på de äldsta tillgängliga fotografierna som är från 1939.

Den plåt som togs bort var galvaniserad och målad, troligen sprutlackad med en modern färg, på vissa ställen även penselstruken på undersidan. På ett fåtal ställen påträffades ett underliggande rött färgskikt. Det underliggande färgskiktet var ljusare än det yttersta och påminner om den färgnyans som plåten får i detta arbete.

Avvikelser från handlingar och tillhörande antikvariska ställningstaganden

Återstående åtgärder

Arbeten med takhuvarna i nock, vilka är till för ventilation, sköts upp till senare tillfälle. Planen med takhuvarna var att ersätta skadade tak på huvarna och antingen att ersätta eller laga fotplåten beroende på kondition samt att måla befintlig plåt. Gemensamt med plåtslagare, Flyinges representanter och antikvarisk medverkande beslutades att den perforerade plåten kring huvarna kommer att tas bort. Plåten bör ha tillkommit sent under 1900-talet och finns inte på fotografier från 1900-talets första halva. Den perforerade plåten fyller ingen funktion i dag.

Arbetet med takhuvorna utfördes inte i detta skede eftersom det var för kyligt för att möjliggöra väl utförda komplicerade plåtarbeten och målningsarbeten. Åtgärderna kommer istället att utföras i samband med att södra takfallet läggs om vid senare tillfälle. Att åtgärden läggs framåt i tid stämde av med antikvarisk medverkande, vars ställningstagande var att åtgärden väl lämpar sig att utföras när vädret är mer gynnsamt och i samband med att södra takfallet läggs om, när ocksånockpannorna kommer att läggas i bruk.

Nockpannorna på takluckorna har ersatts med nya och kommer när utomhustemperaturen medger att läggas i bruk. Tillsammans med antikvarisk medverkande togs gemensamt beslut att på grund av frostrisken senarelägga åtgärden till våren. Hydrauliskt bruk kommer att användas som nockbruk.

Det kyliga vädret medförde även att vissa spikar och bultar på takluckorna och dess portar inte kunde målas in i röd färg. När utomhustemperaturen tillåter ska dessa målas i samma röda färgnyans som plåtarbeten.

Återstår att laga och måla takfotsbrädorna på en sträcka om cirka 50 cm i anslutning till rötskadad takstol.

Ovanstående målningsarbeten och arbeten med kalkbruk kan utföras samtidigt när temperaturen medger denna typ av arbeten.

Antikvariska ställningstaganden

Nockpannorna har i nuläget skruvats, inte lagts i bruk. Åtgärden har stämts av med antikvarisk medverkande. Motiveringen är att nockpannorna lätt och utan att skadas ska kunna tas ner när det södra takfallet läggs om vid senare tillfälle. I samband med arbeten på södra takfallet kommer nockpannorna att läggas i bruk.

Vindskivan i östra gaveln har skruvats med flat övermålningsbar skruv, detta beslut togs i samråd med antikvarisk medverkande. Syftet med skruven är att minska risk för slag mot plåten, skruvarna är övermålningsbara och inte synliga från marken. Den kasserade tidigare vindskivan var spikad.

När arbetet inleddes var det ännu inte beslutat om plåten på takluckorna skulle ersättas i sin helhet eller bara lagas/ersättas delvis. Inte heller färgnyans eller om plåten skulle vara fabrikslackad eller platsmålad penselstruken var beslutat. När ställningar rests konstaterades att plåten på tre av de fyra takluckorna var kraftigt skadad med partiellt kraftiga korrosionsskador (genomrostad) samt att det fanns tidigare försök till partiella lagningar. Färgen flagnade också till stor del. Det var genomrostat kring vissa bultar och falsar. Anpassningen av nya tegelpannor skulle också ha medfört att anslutande plåtar skulle behöva bytas och det i sin tur skulle ha lett till att falsar på luckornas väggar skulle ha behövt brytas upp. Endast mindre delar av plåten skulle ha varit möjligt att spara. Att spara en lucka med befintlig plåt bedömdes inte ge en enhetlig verkan inom byggnadsminnet.

Beslut togs gemensamt av fastighetsförvaltare, plåtslagare och antikvarisk medverkande att all plåt bör bytas ut till fabrikslackad ny plåt. Länsstyrelsen informerades om motiveringen och beslutet innan arbetena påbörjades.

Valet av fabrikslackad plåt, istället för platsmålad, valdes bland annat i syfte att underlätta byggnadsunderhåll – och därmed säkerställa ett långsiktigt bevarande av byggnadsminnet. När plåten är ny kommer den att upplevas som något blank men mattas successivt av. Ny plåt utfördes på samma sätt som befintlig plåt avseende längder, bredder och falsar och sammansättning. Till luckorna valdes slät spik lika befintlig.

I *Flyinge kungsgård Vårdprogram* (2009) nämns följande: *I ett byggmötesprotokoll från 1984-03-23 behandlades färgsättningen av de renoverade fasaderna. Länsstyrelsen eftersträvade en total färgsättning inom området genom samma färgnyanser. All plåt målades i kulör lik Dobel 418 vars närmaste SIS-kulör var NCS 5040-Y90R. Samtliga fönster, takfönster, dörrar och portar rengjordes och målades om.*

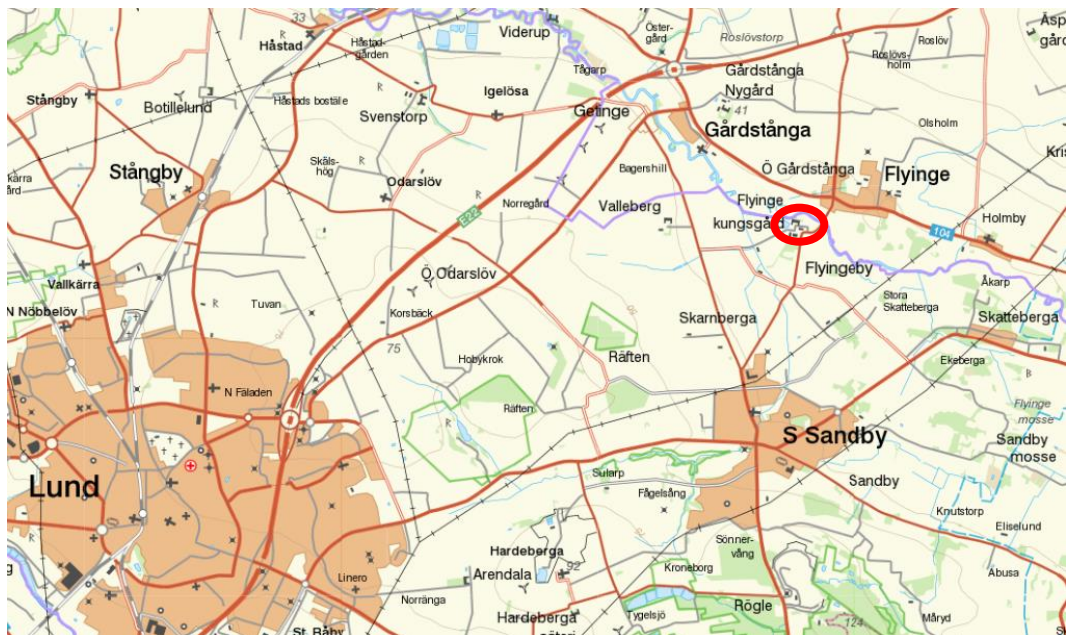
Den fabrikslackade plåten fanns i närmaste möjliga färgnyans att få i NCS 5040-Y80R. Beslut togs i samråd med Länsstyrelsen Skåne att denna färgnyans accepteras. Syftet är att en sammanhållen färgsättning eftersträvas inom området och att färgnyans NCS 5040-Y80R kommer att användas framöver.

Portarna på takluckorna har inte klätts med plåt på insidan, vilket de var innan åtgärder. Beslut att inte klä in portarna på insidan togs gemensamt med antikvarisk medverkande. Motivering var att de befintliga portarnas rötskador med högsta sannolikhet berodde just på att de var helt inklädda med plåt, varför fukt stängts inne och orsakat rötskador. Utan plåt på insidan bör herefter de äldre två bevarade portbladen av trä kunna bevaras även för framtiden. Vindsutrymmet är inte till vardags tillgängligt för allmänheten och således inte synligt för allmänheten. Portarna öppnas sällan.

Tillkommande arbeten var att två takstolar längst i väster hade satt sig något eftersom invändiga stödben vid tidigare tillfälle hade tagits bort. Takstolarna försågs med nya stödben för säkerhets skull. De nya stödbenen är anpassade i dimension till befintliga och anpassade i miljön, men samtidigt urskiljbara som nya. Åtgärden har stämts av med antikvarisk medverkande.

Storkboet i östra gavelspetsen var under arbetes gång tvunget att tas ner eftersom fåglarna ska skyddas och inte störas. Fundamentet konstaterades vara i behov av underhåll. Beslut om underhåll togs gemensamt med antikvarisk medverkande och har utförts lika övrigt underhåll på takfallet vad gäller material, plåtarbeten och färgsättning.

Bilder och ritningar

Karta över del av Lunds kommun, Flyinge kungsgård inringat.

Karta över Flyinge kungsgård. Pilen markerar den aktuella byggnaden. Aktuellt takfall är det norra.

Före åtgärder. Västra delen av det aktuella takfallet.

Före åtgärder. Östra delen av det aktuella takfallet.

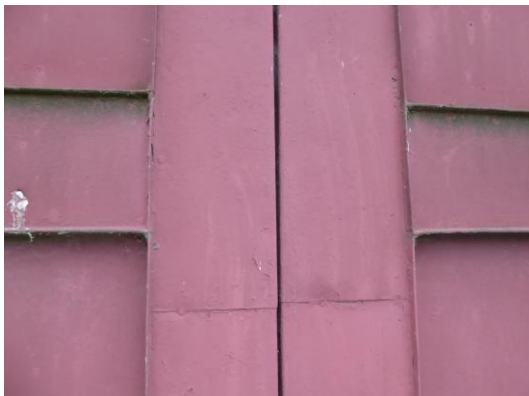
Före åtgärder. Hängrännor, stuprör, takfönster med två glasrutor och rännal vid takmöte i väster, det aktuella takfallet till vänster i bild.

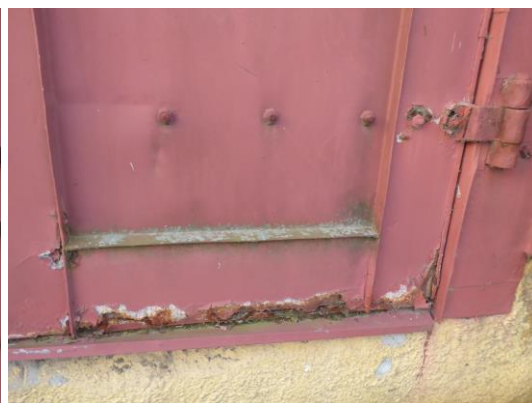
Före åtgärder. Vänster: En av takluckorna och ett av fem takfönster i gjutjärn med sex glasrutor samt en ventilationshuv inock. Höger: Port i lucka sett från insidan.

Före åtgärder. Storkbo på västra kanten av taket och vindskiva av plåt i östra sidan av taket.

Före åtgärder, detaljer på takkupor.

Under arbete. Exempel på kraftiga skador i plåten på takkuporna.

Under arbete. Takpannor och storkbo är nertaget.

Under arbete. Takpannor är borttagna. På bilden ser man den gamla pappen, läkten och plåten på takkupor och ventilationskuporna.

Under arbete. Rötskadad taksparre och panel invid en av kuporna. På bilden ser man även den gamla fotplåten, pappen och hängränna.

Under arbete. Lagad panel, ny papp, fotplåt och hängränna.

Under arbete. Längst i väster har taket en dal på grund av att takstolen saknade stödben. Taket har riktats med hjälp av läkt.

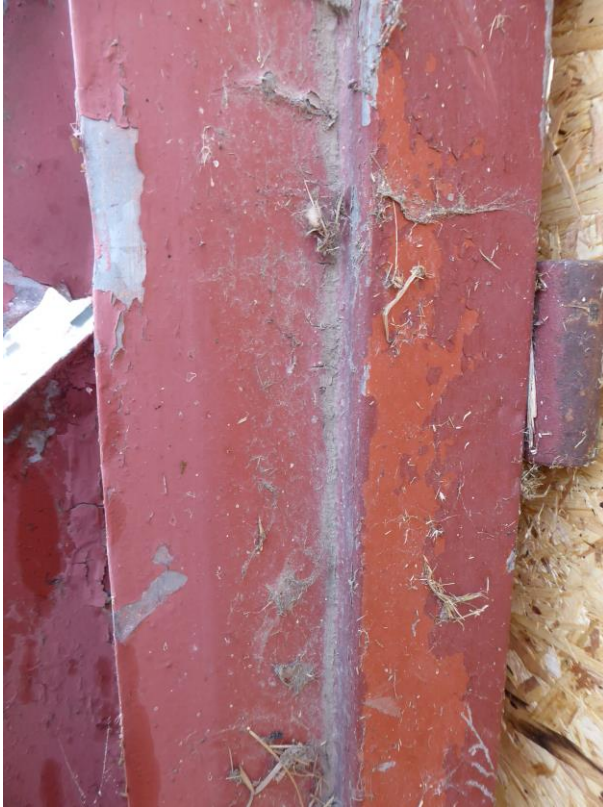
Under arbete.

Under arbete. Plåt på luckorna och portarna är nermonterade.

Under arbete. Mindre fuktskador på takluckor.

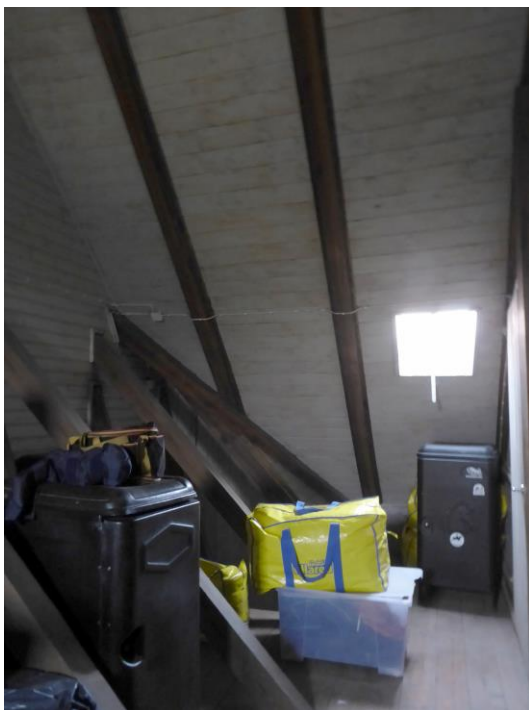
Under arbete. Färgskikt på plåt som tas bort.

Panelen är lagad (det ljusare fältet av panelen är ny) på en något större yta längst i öster.

Den rötskadade takstolen är förstärkt med en bräda, samt mindre lagning i takpanelen (ljusare panel på bilden). Järnet som binder sparren och takbjälken är ursprungligt.

Vänster före åtgärder: Takstolar i väster vars stödben vid tidigare tillfälle hade tagits bort. Höger efter åtgärder: Två takstolar i väster har förstärkts med nytt stödben.

Under arbete. En av två nytillverkade portar med återanvända bandgångjärn.

Efter åtgärder. Vänster: en av de två nytillverkade portarna. Höger: en av två bevarade äldre träportar.

Efter åtgärder. Takluckor. Återstår att måla bultarna i samma färgnyans som plåten när temperaturen tillåter.

Efter åtgärder.

Efter åtgärder. Västra delen av takfallet med ett gjutjärnsfönster till vänster i bild och plåtfönster till höger i bild på takfallet.

Efter åtgärder. Östra delen av takfallet med storkbo.

Dokumentation

Takpannetyperna som monterades ner och inte återmonterades.

Takfönster

Före åtgärder. Plåtfönster.

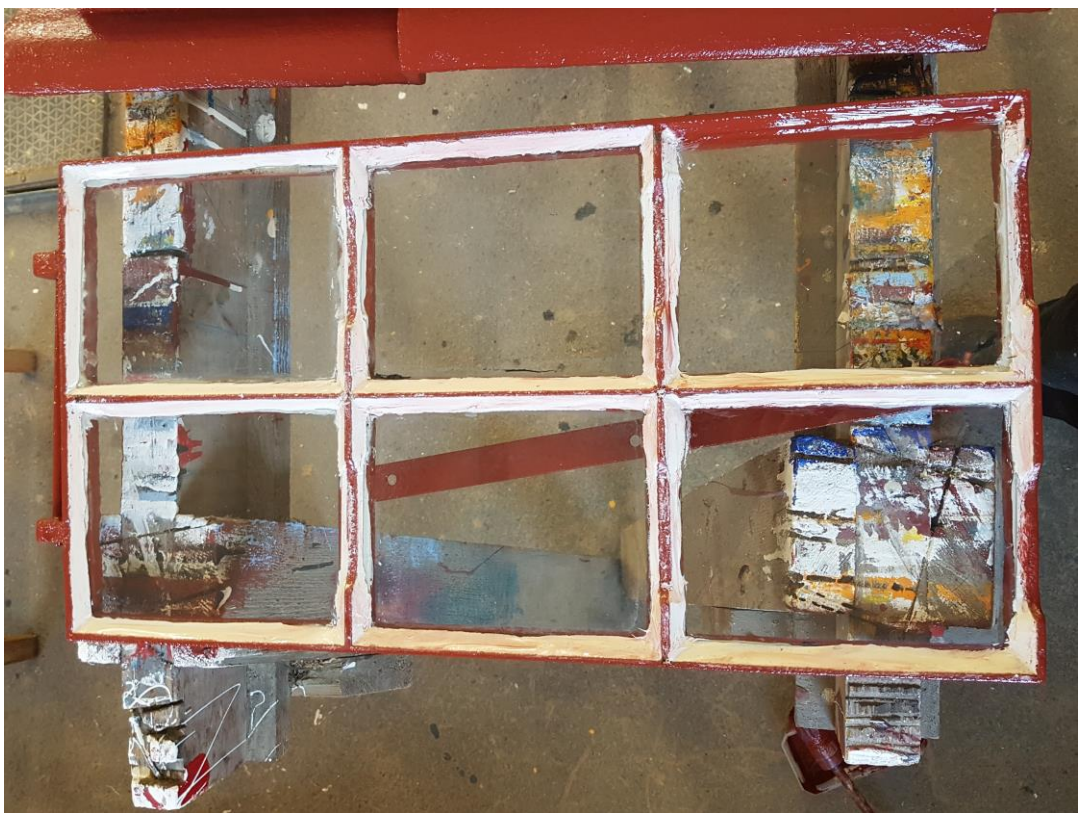
Takfönster före åtgärder. Två av gjutjärnsfönstren på taket.

Nedmonterade gjutjärnsfönster.

Takfönster under arbete. Nedmonterade och efter blästring och grundning.

Takfönster under arbete. Kitt och målningsarbeten.

Takfönster efter åtgärder.

Takfönster efter åtgärder, återmonterade på taket.

Referenser

Arkiv

Kulturens arkiv Carlotta

Källor

Eriksson, Lotta, Petersson, Emelie & Rabow, Anna (2009). *Flyinge kungsgård: vårdprogram*, 2009 : Södra Sandby socken, 1366, Lunds kommun, Skåne län. Kristianstad: Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne

Eriksson, Lotta, Petersson, Emelie & Rabow, Anna (2009). *Inventering Flyinge kungsgård – underlag till vårdprogram*, 2009, Byggnadsdokumentation : Södra Sandby socken, 1366, Lunds kommun, Skåne län. Kristianstad: Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne

Bilaga

Flygfotografi från 1958. Källa: Kulturen KM 85976_9482_01. Bilden är beskuren.